

Старший викладач **Задорожний Б. В.**Кафедра архітектури та планування сільських поселень
Львівський національний аграрний університет

СУЧАСНИЙ ВІТРАЖ ЯК ОСОБЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ДЕКОРУ В ЦЕРКОВНІЙ АРХІТЕКТУРІ

У статті розглянуто поняття вітражного мистецтва та його значення в сакральній архітектурі. Проаналізовано сучасні вітражі церков Львівщини. Визначено основні особливості вітражного мистецтва — як особливого елементу декору в сакральній архітектурі.

Ключові слова: сакральна архітектура, вітражне мистецтво, елемент декору, світлове середовище, кольорова гама

Постановка проблеми. Вітражне мистецтво з часу зародження розвивалось у тісному зв'язку з церковною архітектурою. Адже саме в церковній архітектурі вітражна оздоба вікон залишила свою домінуючу функцію особливого декору. Поєднання ж церковної архітектури з сучасним вітражним мистецтвом має свою специфіку і потребує дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості церковної архітектури, зокрема, банного типу вивчав Р. Гнідець. Українські храми княжих часів вивчали Ю. Діба та Ю. Лукомський. Культову архітектуру середовища села розглядав А. Степанюк, Добрянський. Вітражі ж Львова кін. ХІХ — поч. ХХ ст. проаналізувала Р. Грималюк. Проте сучасний вітраж як специфічний елемент декору в церковній архітектурі як такий на сьогодні не вивчений.

Постановка завдання. Метою дослідження ми обрали вивчення особливостей поєднання вітражного мистецтва з церковною архітектурою.

Мета передбачає виконання наступних завдань:

- розглянути особливості вітражу в церковній архітектурі;
- проаналізувати сучасні вітражі церков Львівщини;
- визначити особливості вітражного мистецтва в церковній архітектурі.

Виклад основного матеріалу. Культова архітектура з свого початку мала особливе, нематеріальне призначення, зосереджуючи біля себе духовні та світоглядні функції. Тим не менше, храми існували ще в Давньому

світі. Осоливість храмової архітектури полягає в першу чергу в її яскравості. Адже саме завдяки культовій архітектурі, ми можемо вивчати не лише культуру та світогляд давнього Єгипту, Месопотамії, Єрусалиму, Греції, Італії, але й технологічні досягнення в архітектурі. Та й у масштабах поселення церковні споруди виконують функції домінінт та орієнтирів. Для підкреслення цієї виразності (як в інтер'єрі, так і в екстер'єрі) часто застосовують вітражне мистецтво.

Згідно визначення А. Пасічного, вітраж — це «твір декоративного мистецтва, сюжетного або орнаментного характеру, виконаний з різнокольорового скла» [4, с. 34]. Часто це орнаментальна чи сюжетна картина зі скла або інших прозорих матеріалів, якою прикрашають вікна, ширми, двері тощо. Основне його призначення — естетичне освітлення приміщень різноманітних споруд. Це твір монументального мистецтва, який бере активну участь в організації архітектурно-просторового середовища, елемент архітектурного декору, який разом з архітектурою творить єдину синтетичну цілісність. Зміни стилів і напрямів в архітектурі на кожному з етапів історичної еволюції мали безпосередній вплив на історико-генетичний розвиток вітражного мистецтва [1, с. 9].

Сьогодні важко сказати, коли саме зародився вітраж. Адже прототипи скла існували ще в Єгипті та Месопотамії близько 4 тисяч років тому. Існує припущення, що цей матеріал винайшли випадково, коли під температурою змішали пісок з попелом та содою. Іноді вікна прикрашали напівпрозорим камінням (наприклад, у Давньому Римі — алебастром та селенітом) [8]. Проте скло у давньому світі було непрозоре, а прикраси вікна невеликими скельцями у Єгипті та Візантії — були скоріше за все винятками, ніж поширеним явищем. Тому більшість науковців датують появу вітражу як такого XIII — XIV століттям. У часи Середньовіччя європейці навчилися воготовляти прозоре скло, проте спочатку воно було криве та малих розмірів. Адже в епоху т. зв. «пломеніючої готики» потреба заповнення великих віконних проїомів спричинила до пошуку поєднання шматків скла у віконну рамку. Власне, вікно в середньовічному храмі стає центральним об'єктом інтер'єру. Адже вважалося, що вітраж втілює ідею Божого світла, який відкривається для віруючих.

Класична технологія вітражного мистецтва сформувалася ще в Європі в XI столітті. У літописі ченця Теофіла в 1100 році був описаний процес виготовлення вітражів. Спочатку скло варили з додаванням окис-

лених металів для отримання різних кольорів і відтінків. Скло виходило неоднорідне, проте це надавало неповторності кожній вітражній роботі майстра. Вітражні фрагменти скріплювалися між собою свинцевим двотавровим профілем.

Окрім свинцю, у сучасному вітражі часо використовують латунь та алюміній. Самі ж вітражі можуть бути монохромні (у техніці «грисайль» або методом гравіювання на безбарвному склі піскоструйним методом та травленням). Проте частіше вони поліхромні (з застосуванням різноко-

Рис. 1. Вітражі Л. Тіффані а) вітраж «Освіта», б) Нагірна проповідь

льорового скла). Одним із найпопулярніших на сьогодні є вітраж Луїса Тіффані. Його полекшена технологія та використання змішаних кольорів у варінні скла дозволили майстрам не використовувати фарб для передачі природніх текстур. Сам Тіффані використовував спеціальну фарбу лише для передачі людських рук та обличчя.

За способом виконання виділяють такі вітражі: на арматурній протяжці (свинцевій, латунній чи алюмінієвій), на бетонній зав'язці та клеєні. Існують також різні види псевдовітражів, які часто виконують з суцільного листа скла, на який наносять розпис — імітацію вітражного візерунку.

Церковний вітраж має свої специфічні особливості. Зокрема, слід враховувати те, що церковна архітектура передбачає створення особливої атмосфери, атмосфери зануреної духовності. Навіть сама форма храму, зокрема, його його вертикальний силует [5, с.4] напрямлює основні думки до високих ідеалів, небесного пізнання тощо. Вітражі, які

освітлюються ззовні та освітлюють храм всередині створюють дивовижне враження сонячних ікон. Форму церковних вітражів, зазвичай, диктує форма самого храму (його екстер'єру та інтер'єру). Найчастіше вони мають форму кола, напівкола, ароки та прямокутника. Арочні вітражі та прямокутні можуть розташовуватись в апсиді, та трансепті (рис. 2), іноді їх застосовують для оздоби барабана.

Рис. 2. Вітраж «Свята Трійця» Українська греко-католицька церква Успіння Пресвятої Богородиці в м. Дубляни

Рис. 3. Вітраж на хорах храму Собору Прасвятої Богородиці с. Малехів

Слід зазначити, що вітраж сприймається залежно від пори дня по-різному. Зокрема, вдень він сприймається зсередини, адже ззовні фактично не видно його кольорів. Проте ввечері (під час вечірніх служб) вітражі яскраво видно з вулиці. Саме на такий ефект розраховані вітражі, які влаштовують при вході до храму (Рис. 3)

Іноді вітражі розташовують у каплицях. Цей тип культових будівель зазвичай малої місткості та не має вітваря. Каплиці можуть бути прибудованими до храму та вбудованими у нього, можуть стояти окремо на сельбищній території або в природному середовищі [3, с. 21]. Залежно від масштабів каплиці, її вітражі сприйматимуться по-різному – чим

менша капличка, тим яскравішим буде зовнішнє сприйняття вітражних композицій. Водночас, якщо каплиця має досить розвинутий внутрішній простір, то її вітражі сприйматимуться також і зсередини.

Світло в інтер'єрі. Храму — це образ небесного, Божого світу [5, с. 121]. Це особлива категорія, яка значно відрізняється від природнього освітлення. Цікаво те, що давні храми мали дуже вузькі вікна, які створюю-

Рис. 4. Вітражне зображення княгині Ольги, с. Грибовичі, церква святих Кузьми і Дем'яна

вали тьмяне середовище навіть у сонячні дні. Це символізувало людське грішне життя і тайни Божі, які ми пізнаємо через віру. Саме вікно в церковній архітектурі має давній символічний сенс. Адже навіть кількість їх на стіні часто символізувала подобу Бога та Трійці. Напрявлені промені світла часто використовуються в архітектурі церков для створення містичної атмосфери та святості.

Також не слід забувати, що вітраж виконує й важливу функцію в храмі — освітлення внутрішнього простору. Окрім символічного сенсу, він виконує ще й утилітарну — створює специфічний світловий простір храму. Важливо не перенасичувати вітражі темними кольорами, адже це може створити некомфортне середовище для віруючих.

Щодо сюжетного наповнення, то його обирають зазвичай залежно від особливості парафії. Наприклад, при вході у храм Собору Пресвятої Богородиці с. Малехів на вітражах зображено святі греко-католицької церкви, які жили в першій половині ХХ століття: Йосафат Кунцевич, Никита Будка, Григорій Хомишин, Николай Чарнецький. Ці вітражі покликані спонукати на роздуми віруючих, про те, що ці мученики були ровесниками їхніх батьків, а тому їхня святість повинна надихати на добродієсне життя. Часто використовуються й філософські та історичні мотиви. Наприклад, об'явлення Божого серця монахині Марії Маргареті Алакок, якій Христос сказав: «Я зберіг любов свого серця на часи, коли людські серця охолонуть».

Проте найчастіше у вітражництві використовується зображення святих мучеників та Біблійних оповідей (Богородицю та Ісуса Христа). Часто при вході в храм зображують княгиню Ольгу та князя Володимира — як альтернативу настінним розписам та іконам (рис. 4). Іноді застосовують орнаментні мотиви та культові атрибути (наприклад, хліб та виноград).

Вітражі, зазвичай розробляють для вже існуючої споруди, тому їх вписують у наявні прорізи. Іноді один сюжет розділяють на 2 вікна. Наприклад, вітраж об'явлення Богородиці в Фатимі, який об'єднує 2 аркоподібних вікна. Адже у вузьке вікно неможливо було вписати такий складний сюжет.

Висновки.

Отже, вітражне мистецтво культових споруд тісно пов'язане з архітектурою. Важливо враховувати розташування вітража у храмі, його ідейність та психологічне сприйняття віруючих. Адже часто вітражі у храмі є альтернативою ікон, а їх освітлення ззовні посилює емоційний вплив. Також важливо вдало підібрати кольорову гаму вітражної композиції. Адже, окрім ідейної функції, вітраж освітлює внутрішнє середовище храму. При цьому світлі кольори створюють природне освітлення, тоді як темні спотворюють колір внутрішнього простору храму. Найчастіше для храмів розробляють вітражі з зображенням святих мучеників, Трійці,

Богородиці та Спасителя. Проте іноді використовують й філософські сюжети, пізнання яких допомагає зрозуміти суть християнства.

Література:

1. Грималюк Р. Вітражі Львова кінця XIX – початку XX століття \ Р. Грималюк, – Львів, – Інститут народознавства НАН України, 2004, – 235 с.
2. Добрянський І. Проектування українських церков. Навчальний альбом-посібник \ І. Добрянський, А. Степанюк, Г. Лоїк. – Львів : Сполом, 2005. – 99 с.
3. Культурні будинки та споруди різних конфесій (посібник з проектування) \ Куцевич В. В., Грешкович В. Ф. Крапівін І. М. Та ін. Під заг. Ред. Куцевича В. В. – Київ: ЗНДШП, 2002. – 116 с.
4. Пасічний А. Образотворче мистецтво. Словник-довідник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 216 с.
5. Правиславный храм. Научно-популярное издание \ под ред. Т. Ю. Пинталь. – М.: АСТ. Астрель, – 2004.
6. Степанюк А. В. Архітектурно-планувальна реконструкція центральних сіл первинної системи розселення / А.В. Степанюк. — Львів : НВФ «Українські технології», 2012. — 272 с.
7. <http://www.ironglass.com.ua/history-ua.php>
8. <http://www.lvf-vitrage.com/about/history/index.html>
9. <http://www.liveinternet.ru/users/2991253/post159412546/>

Аннотация. Статья рассматривает понятия витражного искусства и его важности в церковной архитектуре. Проанализировано современные витражи церквей Львовского региона. Определено главные особенности витражного искусства как особенного элемента декора на церковной архитектуре.

Ключевые слова: церковная архитектура, витражное искусство, элемент декора, светловое пространство, цветовая гамма

Annotation. The article deals with the notion of stained glass art and its significance in church architecture. It analysis of contemporary stained glass church in Lviv region. Defined the main features of stained glass art – as a special element of decor in sacral architecture.

Keywords: church architecture, stained-glass art, decor, lighting space colors